

SOSTEn kärkitavoite
9.12.2019

**Turvataan yhdenvertaiset, asiakaslähtöiset ja
laadukkaat sosiaali- ja terveystalvelut
koko maassa**

SOSTE

Nykytila ja kehittämiskohteet

Suomen terveystalvuelujärjestelmä on yksi Euroopan eriarvoisimmista. Siitä huolimatta, että valtaosa suomalaisista voi hyvin, hyvinvointi- ja terveyserot ovat merkittäviä. Terveyserojen ja terveystalvuelujen saatavuuden välillä on yhteys: mitä huonommat tulot, sitä huonompi terveys. Työelämän ulkopuolella olevien niin työttömien, vanhusten kuin köyhien lapsiperheiden palveluissa on puutteita, mikä ilmenee muun muassa työttömien heikompana työkykynä. Jokaisella on kuitenkin perustuslain mukaan oikeus riittäviin sosiaali- ja terveystalvueluihin.

Perustason terveydenhoitomme suurimpia ongelmia on, ettei palveluiden saatavuus ja hoitoon pääsy ole yhdenvertainen koko maassa. Tämä ilmenee erityisesti terveystalvuelukeskuslääkärin vastaanotolle pääsystä ja heikommassa asemassa olevien pääsystä palveluiden piiriin. Maaliskuussa 2019 lääkäriin kiireettömistä vastaanottokäynneistä vain 40 prosenttia toteutui viikon kuluessa hoidon tarpeen arviosta. Hammaslääkärikäynneistä 40 prosenttia toteutui kolmen viikon kuluessa hoidon tarpeen arvioinnista. Kuitenkin viidennessä avun tarvitsijoista joutui odottamaan käyntiaikaa yli kolme kuukautta.

Sosiaalipalveluiden kehittäminen terveystalvueluiden rinnalla on keskeistä. Luottamus sosiaalipalveluiden saatavuuteen on heikentynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana. Niiden saamiseen tarvittaessa luottaa 57 % väestöstä. Toimeentulotuen saatavuuteen vain 45 % väestöstä.

Palvelurakenteita on yritetty uudistaa useamman hallituskauden ajan tuloksetta. Myös nykyinen pääministeri Rinteen hallitus jatkaa sote-uudistusta tavoitteenaan vahvistaa palvelujen saatavuutta. SOSTE korostaa uudistuksen välttämättömyyttä palvelujärjestelmän yhdenvertaisuuden, perusoikeuksien toteutumisen ja kestäväen kustannustason turvaamiseksi. Nykyinen pirstaleinen sosiaali- ja terveystalvuelujärjestelmä ei turvaa riittäviä palveluja asuinpaikasta riippumatta.

Perustason sosiaali- ja terveydenhuoltoa onkin vahvistettava ja sen kehittäminen on nostettava uudistuksen keskiöön. Palvelujen kehittämisen keskiössä on oltava ihminen. Palvelut on saatava oikea-aikaisesti ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Niiden tulee vastata ihmisten tarpeisiin ja tukea sekä vahvistaa ihmisten hyvinvointia. Hoidon on oltava vaikuttavaa ja hoitoketjujen toimia saumattomasti. Hyvin toimivilla perustalvueluilla voidaan ennaltaehkäistä kalliiden erityistalvueluiden tarvetta ja vähentää inhimillistä kärsimystä.

Keskeistä kustannusten hillitsemiseksi on luoda rahoitusmalli, joka turvaa palvelut ja joka estää kulujen siirtämisen toisen maksettavaksi. Maakunnilla on oltava tarpeeksi taloudellista liikkumavaraa palveluidensa järjestämiseen. Tämä edellyttää, että maakunnilla on mahdollisuus päättää omista tuloistaan esimerkiksi maakuntaverotuksella. Hyvinvointierojen kaventaminen ei ole mahdollista, jos palveluvalikoimaa joudutaan nykyisestä olennaisesti rajaamaan tai asiakasmaksuja merkittävästi nostamaan taloudellisen niukkuuden takia.

Viime vaalikauden perustuslakivaliokunnan näkemys kuntien itsehallinnosta viittaa siihen, että kunnilla on oltava mahdollisuus, omalla verorahoituksellaan, tuottaa palveluita kuntansa alueella. Luontevimmin kunnalla voisi olla mahdollisuus tuottaa palveluja maakunnan harkinnan ja maakunnan kanssa tehtävän sopimuksen perusteella. On kuitenkin epävarmaa, kuinka moni kunta tätä mahdollisuutta hyödyntäisi.

Parhaassa tapauksessa kuntien tuottamat palvelut ja niihin liittyvät kilpailutukset rikastuttaisivat paikallista palveluntarjontaa. Huonoimmassa tilanteessa tuotetut palvelut vaihtelevat maakuntakohtaisesti huomattavasti toisistaan. Tämä asettaa haasteen palveluiden yhdenvertaiselle saatavuudelle ja sote-integraation toteutumiseksi.

SOSTEn suositukset sosiaali- ja terveystalvueluiden uudistustyöhön

Isojen reformien tekeminen ei ole mahdollista ilman laajaa, parlamentaarista valmistelua ja riittävän pitkää siirtymäaikaa. Edellisellä hallituskaudella valmistellun sote- ja maakuntauudistuksen aikana alueilla tehtiin paljon työtä uudistuksen eteen. Kehitettyjä toimintamalleja ja uusia työtapoja on tärkeä hyödyntää myös tässä uudistustyössä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteispeli varmistettava

Palveluiden yhdenvertaisuuden kannalta sote-palvelut on järjestettävä riittävän isoilla, nykyistä selkeästi suuremmilla alueilla. Tulevien sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestäjien eli maakuntien kantokykyä ja asiakkaan saamaa palvelujen laatua on seurattava ja arvioitava säännöllisesti yhdenvertaisten palvelujen turvaamiseksi.

Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen edellyttää, että panostetaan ennaltaehkäisyyn ja toimivaan sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöhön. Nykyistä parempi sosiaali- ja terveydenhuollon integraatio on yksi sote-uudistuksen keskeisistä tavoitteista. Sillä, että ihminen ei putoa palveluiden väliin, on inhimillisten vaikutusten lisäksi tärkeä merkitys myös kustannusten hillinnän kannalta ja sitä kautta säästöjen syntymiselle. Tulevaisuuden sote-keskusten toiminnassa on varmistettava perusterveydenhuollon ja sosiaalipalvelujen laadukkuus ja oikea-aikainen saatavuus sekä liittymäpinta järjestöjen toimintaan. Palveluiden laatu ja hoivan taso on turvattava riittävällä määrällä henkilöstöä ja heidän osaamisellaan.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluintegraation lisäksi on huomioitava palveluiden yhteensovittamisen tarve myös muiden palvelusektorien kanssa. Palveluyhdyspinnat ovat kriittisiä mm. lasten, nuorten ja perheiden palveluissa ja heikossa työmarkkina-asemassa olevien palveluissa. Palvelujen on rakennuttava elämäntilanteiden ja tarpeiden ympärille, eikä päinvastoin. Erityistä huomiota on kiinnitettävä kuntoutuksen merkitykseen ihmisten toimintakyvyn kannalta.

Palvelusetelijärjestelmää laajentamalla ja henkilökohtaisen budjetin käyttöön ottamisella on mahdollisuus vahvistaa asiakkaan asemaa ja itsemääräämisoikeutta. Voidakseen käyttää itsemääräämisoikeuttaan ja tehdä valintoja palveluissa tarvitaan kuitenkin tukea, neuvontaa ja ohjausta.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on nostettava keskeiseksi yhteiskuntapoliittiseksi tavoitteeksi palvelurakenteen uudistamisen rinnalle. Vaikka hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on ensisijaisesti kuntien tehtävä, myös tulevien maakuntien on tehtävä tätä työtä yhteistyössä alueensa kuntien, kolmannen sektorin sekä asukkaidensa kanssa.

Uudistuksessa on huolehdittava sosiaali- ja terveyspalvelujen ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yhdyspinnosta ja otettava tässä työssä huomioon sosiaali- ja terveysjärjestöjen työ yhtenä tärkeänä voimavarana.

Tuetaan järjestöjä sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksessa

Järjestöillä on toimijoina merkittävä asema ja tehtävä kansalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä sekä eriarvoisuuden vähentämisessä, asukkaiden osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamisessa sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottamisessa ja kehittämisessä. Järjestöjen toiminnan vaikutuksesta ihmisten hyvinvointi ja yhteisöllisyys vahvistuvat. Monilla järjestöillä on myös tärkeä rooli edustaa sellaisia, heikommassa asemassa olevia väestöryhmiä, joiden ääni muutoin voi jäädä yhteiskunnallisessa osallistumisessa kuulumattomiin.

Sote-uudistuksen valmistelussa on huomioitava järjestöjen yleishyödyllisen toiminnan, esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan ja vertaistuen tarjoamat mahdollisuudet. On tärkeää, että järjestöjen palvelut ja hyte-toiminnot tunnustetaan ja sovitetaan osaksi palveluketjuja. Samoin alusta asti on tunnustettava sote-palveluiden ja järjestöjen tuottaman matalan kynnyksen auttamistyön yhdyspinnat.

Edellä mainittu edellyttää, että ohjausta ja neuvontaa antavalla henkilöstöllä on riittävästi osaamista ja toiminnan tuntemista myös täydentävistä palveluista, kuten järjestöjen tarjoamista toiminnoista. Palveluohjauksessa on osattava neuvoa asiakkaille, mitä järjestölähtöisiä hyvinvointia ja terveyttä edistäviä toimia (hyte) alueella on tarjolla asiakkaan tilanteeseen sopivasti. Jotta tämä onnistuu, järjestöjen hyte-toiminnot on tunnustettava ja niistä on systemaattisesti kerättävä tietoa.

Järjestöjen tekemän työn tunnistamisen lisäksi on tärkeää, että järjestöjen toimintaedellytykset turvataan muuttuvassa toimintaympäristössä.

Kunnat ovat perinteisesti tukeneet järjestöjen toimintaa myöntämällä avustuksia ja tarjoamalla tiloja kansalaistoiminnan käyttöön. Hälyttävät uutiset eri puolilta Suomea kertovat, että järjestöavustukset ovat vaarassa, kun kunnissa ja kuntayhtymissä joudutaan heikon taloustilanteen vuoksi löytämään erilaisia keinoja säästöjen löytämiseksi. Esimerkiksi Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä kertoi lopettavansa vuonna 2020 ei-lakisääteisten toimintojen joukossa myös järjestöavustukset. Toimet liittyvät kuntayhtymän talouden tasapainottamisohjelmaan 2019–2023.

Sote-uudistystä tehtäessä on varmistettava, ettei järjestötoiminnan avustamiseen synny katkoksia. Katkokset voivat pahimmillaan johtaa järjestöjen toiminnan päättymiseen ja supistumiseen. Tämä puolestaan kolahtaisi juuri heikoimmassa asemassa oleviin ihmisiin. Pelkästään sote-järjestöissä tehdään noin 21 000 henkilötyövuotta vastaava määrä vapaaehtoistyötä vuosittain.

Myös tulevilla maakunnilla on oltava mahdollisuus avustaa järjestöjä kirjaamalla lakiin maakuntien yhteistyövelvoite yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa. Uudistuksessa on myös selkeästi linjattava rahoitusvastuu myös järjestöjen sellaisen toiminnan turvaamiseksi, joka sijoittuu sote-uudistuksessa mukana olevien sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävän toiminnan välimaastoon. Tällaista järjestölähtöistä auttamistoimintaa ovat esimerkiksi kriisikeskukset, mielenterveyskuntoutujien klubitalot ja erilaiset kohtaamispaikat.

On myös huolehdittava, ettei mahdollinen maakunnan myöntämä rahoitus muodostu esteeksi järjestöjen veikkaustuotoista saamalle rahoitukselle, tai päinvastoin. Sote-uudistuksessa on tunnistettava tämä kysymys ja laadittava järjestöjen rahoituksen turvaamiseksi valtakunnallinen ohjeistus.

Nyt luotujen ja valmistelussa olevien järjestöyhteistyötä kokoavien, maakunnallisten toimintarakenteiden tulevaisuus, on varmistettava.

SOSTE suosittelee:

- Paljon palveluita tarvitsevien asiakkaiden ehjät hoiva- ja hoitoketjut on turvattava sosiaali- ja terveydenhuollon sujuvalla yhteispelillä, huomioiden samalla yhdyspinnat muihin palvelusektoreihin. Tämä on oltava lähtökohta tulevaisuuden sote-keskuksia rakennettaessa.
- Palvelujen laatua on seurattava ja arvioitava säännöllisesti.
- Palvelujärjestelmän muuttuessa on huolehdittava riittävästä palveluohjauksesta.
- Palveluseteliä ja henkilökohtaista budjettia voidaan käyttää vahvistamaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja asemaa sekä nopeuttamaan hoitoon pääsyä.
- Järjestöjen toimintaedellytykset on turvattava muuttuvassa toimintaympäristössä.
- Uudistuksessa on alusta asti tunnistettava sote-palveluiden ja järjestöjen tuottaman matalan kynnyksen auttamistyön yhdyspinnat ja mahdollistettava myös tällaisen toiminnan avustaminen.

Lisätietoja:

johtaja, varapääsihteeri Anne Knaapi, anne.knaapi@soste.fi, p. 040 194 2518
erityisasiantuntija Tarja Pajunen, tarja.pajunen@soste.fi, p. 040 574 7515
erityisasiantuntija Ritva Varamäki, ritva.varamaki@soste.fi, p. 040 530 2223